

Світлана Науменко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії оцінювання якості освіти
Інституту педагогіки НАПН України

РІВЕНЬ ВОЛОДІННЯ ГЕОГРАФІЧНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ ТА ЇЇ СКЛАДОВИМИ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ (РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ УЧНІВ)

У статті висвітлено кількісно-якісні результати констатувального експерименту з проблеми технологій оцінювання географічної компетентності учнів основної та старшої школи, зокрема, результати анкетування учнів щодо їхнього рівня володіння географічною компетентністю. У ході дослідження виявлено рівні володіння учнями 6–10 класів такими вміннями: орієнтуватися на місцевості; користуватися географічною картою, атласом, топографічним планом місцевості, планом і картою міста, компасом; застосовувати географічні знання і вміння в побуті та в повсякденному житті; самостійно здобувати географічну інформацію. Подано рекомендації щодо підвищення рівня географічної компетентності учнів.

Ключові слова: географічна компетентність, складові географічної компетентності учнів, анкетування учнів, вміння орієнтуватися на місцевості, вміння користуватися географічною картою, вміння застосовувати географічні знання і вміння у повсякденному житті.

В статье освещены количественно-качественные результаты констатирующего эксперимента по проблеме технологий оценивания географической компетентности учащихся основной и старшей школы, в частности, результаты анкетирования учащихся относительно их уровня владения географической компетентностью. В ходе исследования выявлены уровни владения учащимися 6–10 классов следующими умениями: ориентироваться на местности; пользоваться географической картой, атласом, топографическим планом местности, планом и картой города, компасом; применять географические знания и умения в быту и в повседневной жизни; самостоятельно приобретать географическую информацию. Даны рекомендации по повышению уровня географической компетентности учащихся.

Ключевые слова: географическая компетентность, составляющие географической компетентности учащихся, анкетирование учащихся, умение ориентироваться на местности, умение пользоваться географической картой, умение применять географические знания и умения в повседневной жизни.

The article reveals the quantitative and qualitative results of the ascertaining experiment regarding the problem of technology assessment of geographical competence of basic and upper secondary schools pupils. Particularly, the results of survey of pupils as to their geographic competence knowledge level are given. While the studying the levels of managing of the following abilities by pupils of the grades 6–10 is found out: to focus on the areas, to use a map, atlas, topographical plans, plans and maps of the city, the compass, to use the geographical knowledge and skills in everyday life, independently acquire geographic information. Recommendations to improve the level of geographic competence of pupils are given.

Key words: *geographic competency, components of geographical competence of pupils, surveys of pupils, the ability to focus on the areas, the ability to use a map, the ability to use geographical knowledge and skills in everyday life.*

Мета і результати сучасної освіти пов'язуються з компетентнісним підходом, що спрямовує навчально-виховний процес на формування в учнів ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей.

Компетентнісний підхід до формування змісту та організації навчального процесу покладено в основу створення Державного стандарту початкової загальної освіти, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, навчальних програм, Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, що поступово набирають чинності з 1 вересня 2012 р.

У 2013/14 навчальному році (з 1 вересня 2013 р.) п'яті класи загальноосвітніх навчальних закладів перейшли на навчання за новими програмами для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, що розроблені на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, який ґрунтується на засадах компетентнісного підходу до навчання.

Компетентнісний підхід передбачає активну участь учнів у процесі навчання: у здобутті знань, умінь, досвіду, що можуть цілісно застосовуватися на практиці.

Географічна компетентність – одна з освітніх предметних компетентностей, що формується на уроках географії і являє собою застосування географічної інформації та географічних знань, умінь і навичок у практичній діяльності і в повсякденному житті.

Застосування компетентнісного підходу в освіті висвітлено у працях Н. Бібік, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Локшиної, О. Овчарук, І. Підласого, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського, С. Шишова та ін. Проблему формування географічної компетентності в учнів основної і старшої школи досліджували Т. Гільберг, Л. Паламарчук [1]; Л. Жалсабон [2]; Г. Хасанова [4], Л. Хлань [5], П. Щербань [3] та ін. Праць, присвячених оцінюванню

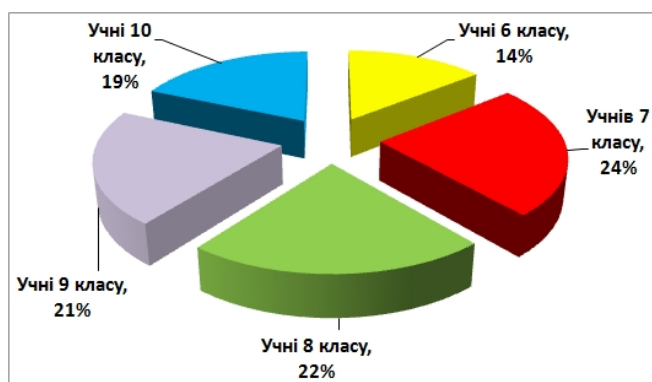
рівня володіння компетентностями в учнів, досі не було.

Мета статті – подати узагальнені результати констатувального експерименту з проблеми оцінювання географічної компетентності учнів основної і старшої школи, зокрема, результати анкетування учнів щодо їхніх рівнів володіння географічною компетентністю.

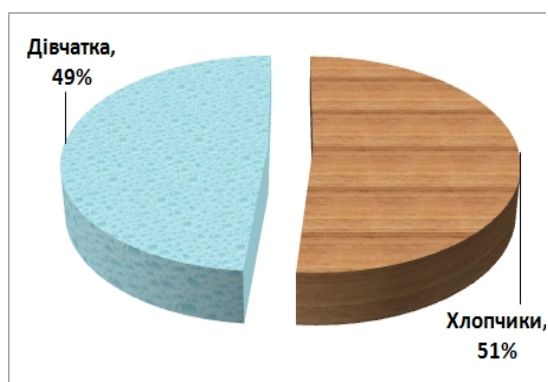
Досліджуючи проблему тестових технологій оцінювання географічної компетентності учнів основної і старшої школи, лабораторія оцінювання якості освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України провела констатувальний експеримент. Його мета – виявити стан розв’язування теми дослідження, спираючись на педагогічний досвід. Одним із основних завдань констатувального експерименту було: виявити рівні володіння географічною компетентністю та її складовими в учнів основної і старшої школи. Методом дослідження обрано анкетування учнів.

Серед складових географічної компетентності було виокремлено такі уміння: орієнтуватися на місцевості; користуватися географічною картою, атласом, топографічним планом місцевості, планом і картою міста, компасом; застосовувати різноманітні географічні знання і вміння в повсякденному житті; самостійно здобувати географічну інформацію.

В анкетуванні взяли участь учні 6–10 класів, зокрема учні 6 класу становили 14 %; учні 7 класу – 24 %; учні 8 класу – 22 %; учні 9 класу – 21 %; учні 10 класу – 19 % (рис. 1). За статтю учні розподілилися таким чином: хлопчики – 51 %, дівчатка – 49 % (рис. 2).

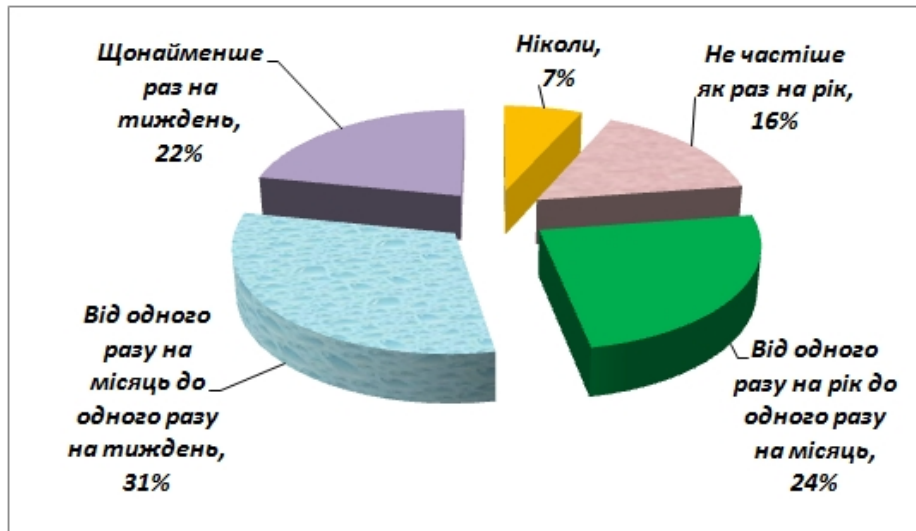

Рис. 1. Розподіл учнів, які взяли участь в анкетуванні, за класами

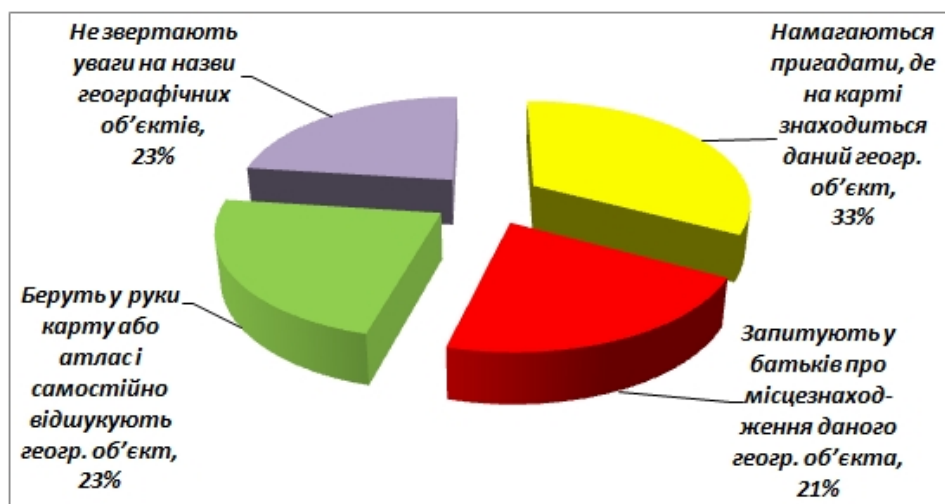
Рис. 2. Розподіл учнів, які взяли участь в анкетуванні, за статтю

Як з’ясувалося на основі анкетування 7 % учнів вважають, що вони ніколи не застосовують у повсякденному житті знань, умінь і навичок, здобутих у школі, на уроках географії; 16 % учнів застосовують ці знання, уміння і навички не частіше як раз на рік; 24 % учнів – від одного разу на рік до одного разу на місяць; 31 % учнів – від одного разу на місяць до одного разу на тиждень; 22 % учнів – щонайменше раз на тиждень (рис. 3).

Рис. 3. Розподіл відповідей учнів на запитання щодо частоти застосування географічних знань, умінь і навичок у повсякденному житті

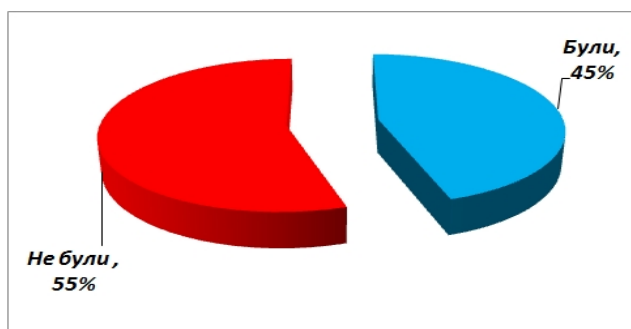
23 % учнів під час слухання новин або читання інформації не звертають уваги на назви географічних об'єктів: вони їх не помічають (рис. 4). 33 % учнів, почувши або прочитавши назву географічного об'єкта, намагаються пригадати, де на карті знаходиться цей географічний об'єкт; 21 % учнів запитують про це у батьків; 23 % учнів беруть у руки карту або атлас, щоб самостійно знайти потрібний географічний об'єкт (див. рис. 4).

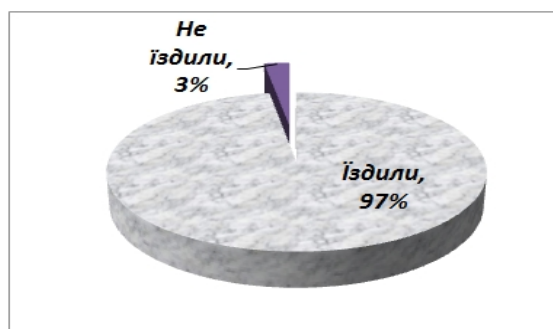
Рис. 4. Розподіл відповідей учнів на запитання щодо їхньої реакції на почуту або прочитану назву географічного об'єкта

55 % учнів ніколи не були за кордоном (рис. 5), а 3 % учнів – за межами області, в якій вони живуть (рис. 6).

Тому, на нашу думку, лише стосовно 3 % учнів можна сказати, що вони ніколи не застосовували в повсякденному житті знань, умінь і навичок, здобутих у школі на уроках географії.

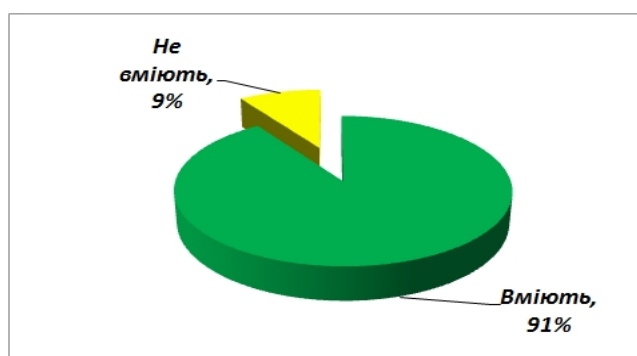

Рис. 5. Розподіл відповідей учнів на запитання, чи були вони за кордоном

Рис. 6. Розподіл відповідей учнів на запитання, чи їздили вони в інші області України

Стосовно *уміння орієнтуватися на місцевості*, то згідно із даними анкетування 9 % учнів вважають, що вони не вміють орієнтуватися на місцевості (рис. 7).

Рис. 7. Розподіл відповідей учнів на запитання щодо їхнього вміння орієнтуватися на місцевості

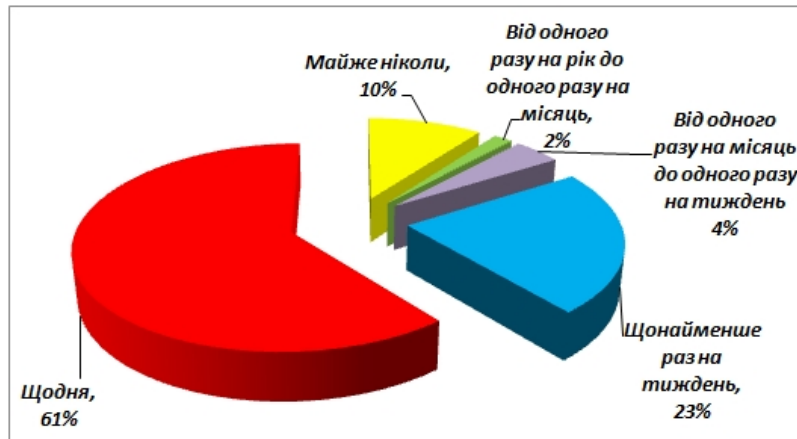
16–26 % учнів зізналися, що вони не дуже добре знають околиці району, де розташована їхня школа, і району, де вони живуть (рис. 8, рис. 9). При цьому близько 10–13 % учнів майже ніколи не гуляють по околицях району, де вони живуть, і району, де розташована їхня школа (рис. 10, рис. 11).

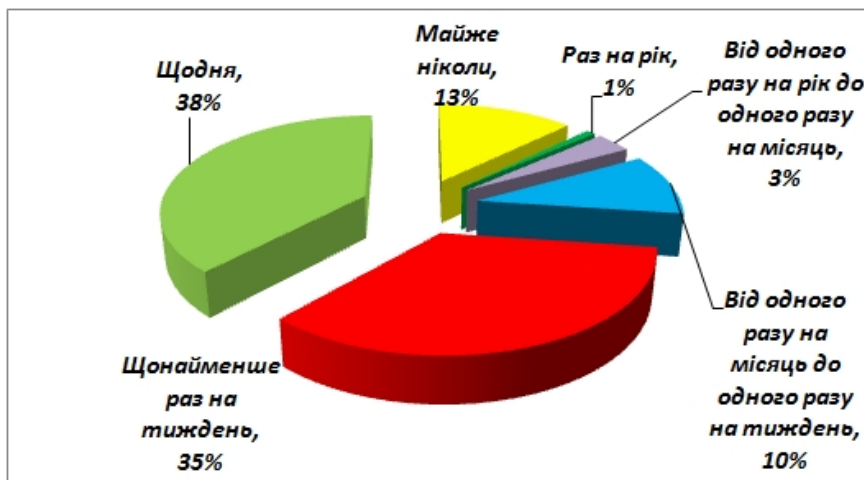
Рис. 8. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, чи добре вони знають околиці району, де живуть

Рис. 9. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, чи добре вони знають околиці району, де розташована їхня школа

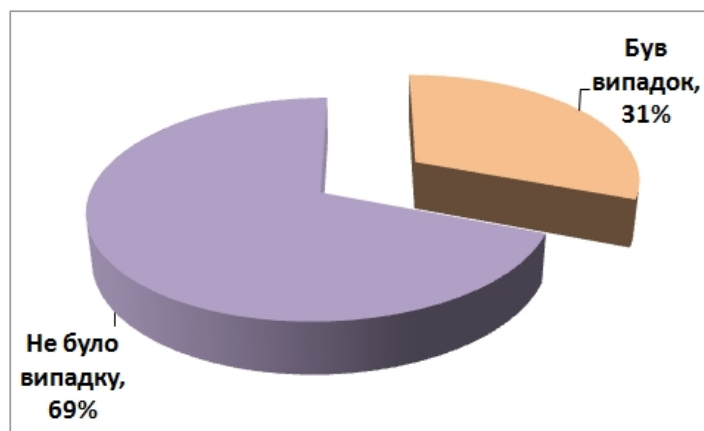

Рис. 10. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто вони гуляють по околицях району, де вони живуть

Рис. 11. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто вони гуляють по околицях району, де розташована їхня школа

31 % учнів зазначили в анкеті, що в їхньому житті був випадок, коли вони заблукали в лісі або в незнайомому місці (рис. 12).

Рис. 12. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, чи був у їхньому житті випадок, коли вони заблукали в лісі або в незнайомому місці

Отже, 9 % учнів вважають, що вони не вміють орієнтуватися на місцевості. При цьому близько 10–13 % учнів майже ніколи не гуляють по околицях району, де вони живуть, і району, де розташована їхня школа. Проте, гуляючи, учні розширюють свій географічний кругозір. Адже вони запам'ятовують розміщення певних об'єктів (будинків, доріг тощо) відносно один одного, назви вулиць, номери будинків тощо і потім можуть орієнтуватися самі або зорієнтувати інших на даній місцевості, а також намалювати приблизний план місцевості.

Стосовно *уміння користуватися географічною картою, атласом, топографічним планом місцевості, планом і картою міста, компасом* в повсякденному житті, то згідно з даними анкетування 22 % учнів ніколи в повсякденному житті (крім виконання шкільних домашніх завдань) не користувалися географічною картою або атласом (рис. 13); 17 % учнів – картою або планом міста (рис. 14); 41 % учнів – топографічним планом місцевості (рис. 15); 58 % учнів – компасом (рис. 16).

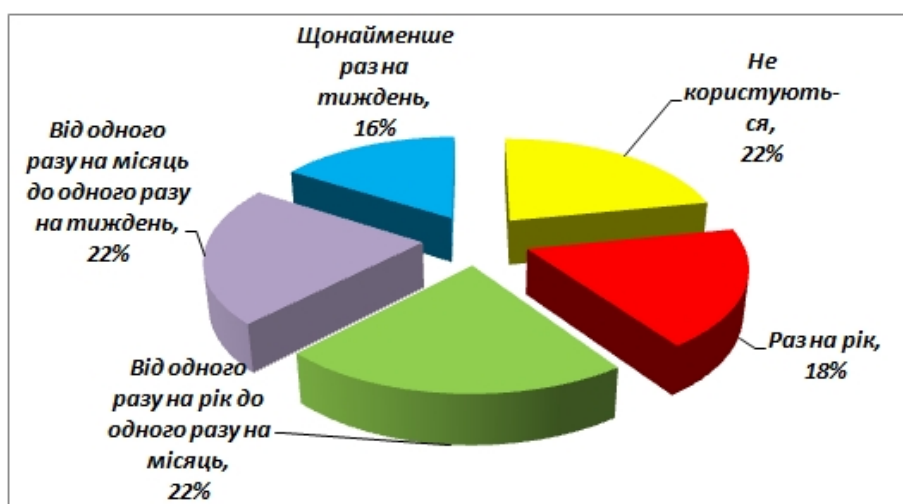

Рис. 13. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто в повсякденному житті вони користуються географічною картою або атласом

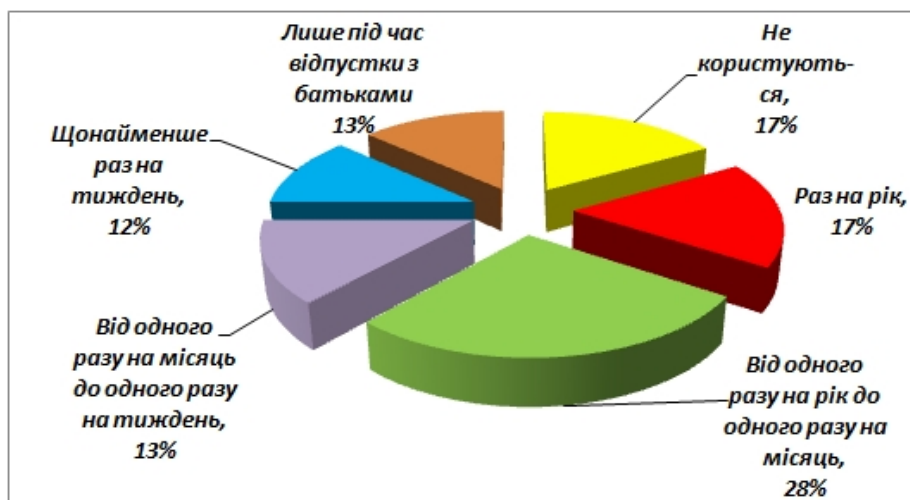
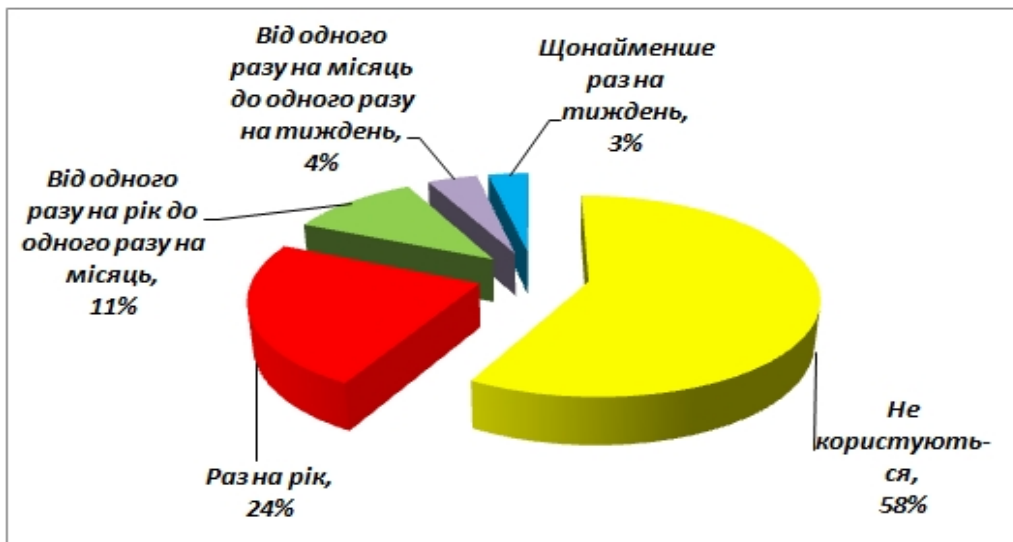

Рис. 14. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто в повсякденному житті вони користуються картою або планом міста

Рис. 15. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто в повсякденному житті вони користуються топографічним планом місцевості

Рис. 16. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто в повсякденному житті вони користуються компасом

Відсоток учнів (17–22 %), які ніколи в повсякденному житті (крім виконання шкільних домашніх завдань) не користувалися географічною картою, атласом, картою або планом міста (див. рис. 13, 14), нам здається досить високим, адже тільки 3 % учнів зізналися, що вони ніколи не були за межами області, в якій вони живуть (див. рис. 6), 55 % учнів – ніколи не були за кордоном (див. рис. 5).

Це при тому, що в побуті кожна людина не один раз у своєму житті розгортає карту рідного міста, у тому числі й електронну, щоб знайти відповідну вулицю і будинок на ній. І, звичайно, неможливо уявити учня, який, їдучи в нове для нього місце, перед поїздкою або після неї не подивиться на карту і не знайде (хай навіть з допомогою батьків) місце,

куди він поїде або де він був.

Стосовно *уміння застосовувати географічні знання і вміння* в побуті і в повсякденному житті, то з 82 % учнів, які цікавляться прогнозом погоди (рис. 17), лише 66 % учнів хоча б раз у житті відслідковували, чи справджується прогноз погоди (рис. 18).

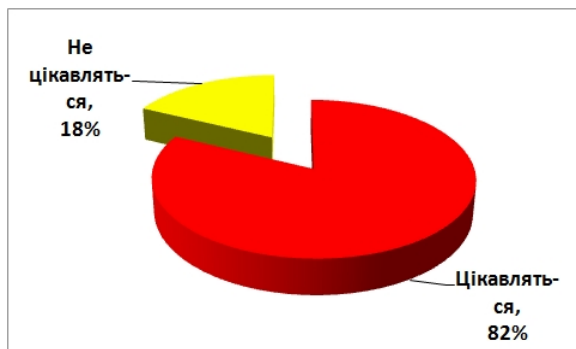

Рис. 17. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, чи цікавляться вони прогнозом погоди

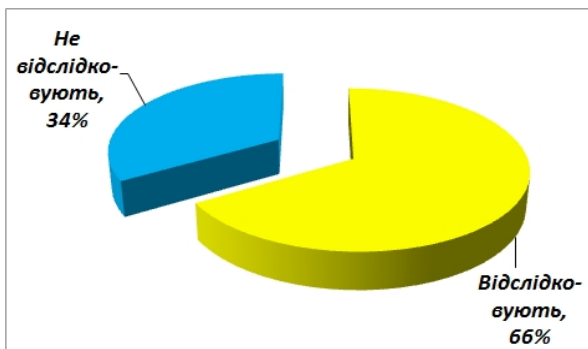

Рис. 18. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, чи відслідковували вони в своєму житті, як справджуються прогнози погоди

Щодо *уміння самостійно здобувати географічну інформацію*, то згідно із даними анкетування 39 % учнів ніколи не читали такі географічні журнали, як «National Geographic», «Вокруг света» та інші (рис. 19); 15 % учнів ніколи не дивляться географічні передачі (про природу, країни, подорожі тощо) (рис. 20); 14 % учнів ніколи не користувалися Інтернетом для пошуку географічної інформації (не для виконання шкільних домашніх завдань) (рис. 21); 27 % учнів ніколи не користувалися програмою «Google Планета Земля» (рис. 22).

Рис. 19. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто вони читають географічні журнали

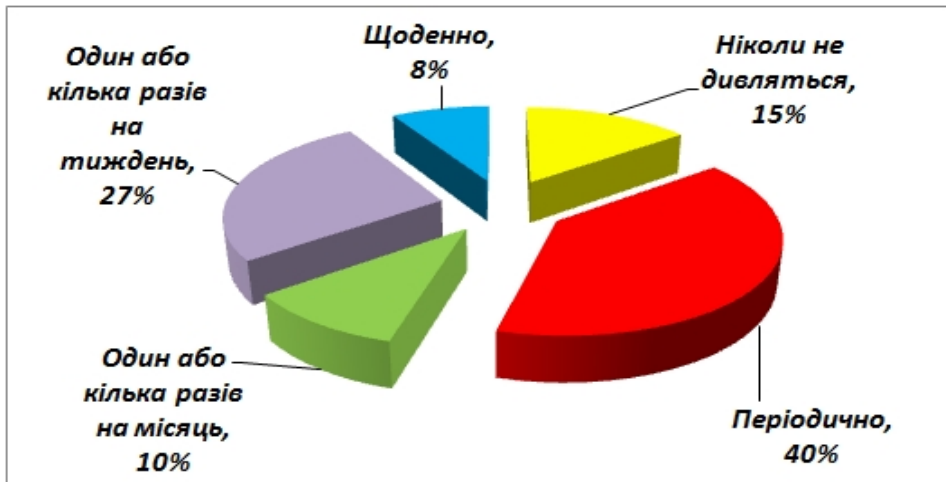

Рис. 20. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто вони дивляться географічні передачі по телебаченню

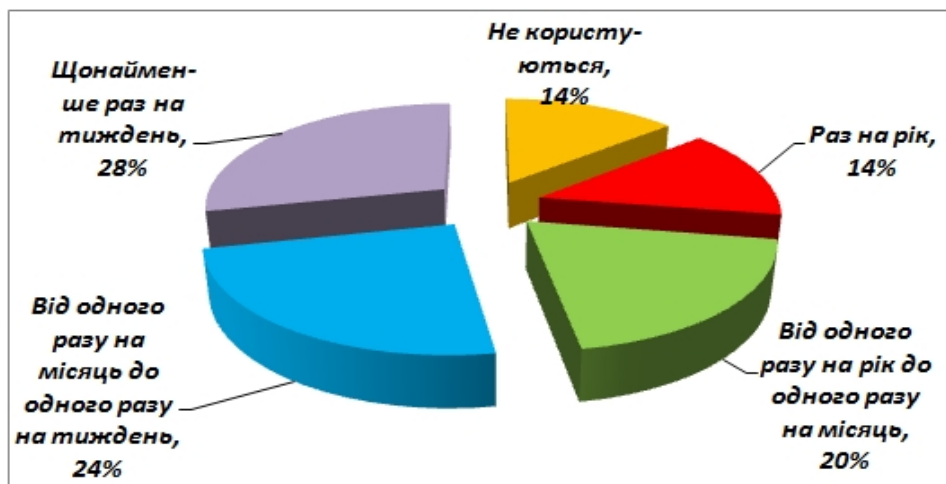
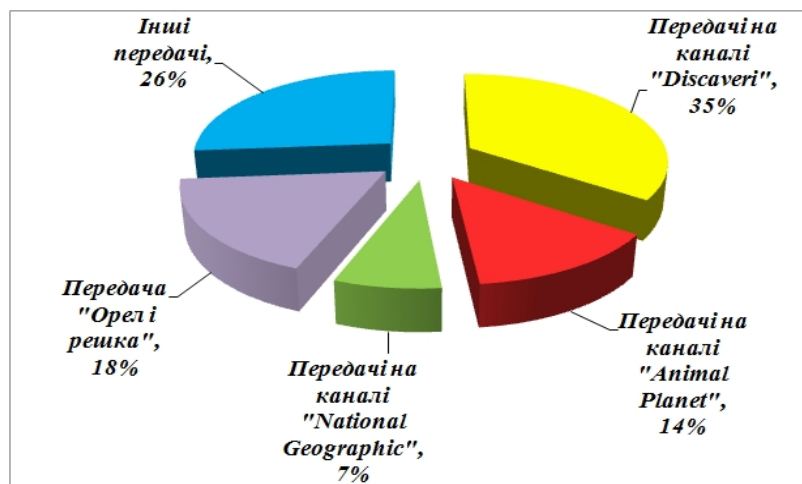

Рис. 21. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто вони користуються Інтернетом для пошуку географічної інформації

Рис. 22. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, як часто вони користуються програмою «Google Планета Земля»

З 85 % учнів, які дивляться географічні передачі (див. рис. 20), 35 % учнів надають перевагу передачам на каналі «Discoveri»; 14 % – на каналі «Animal Planet»; 7 % – на каналі «National Geographic»; 18 % – передачі «Орел і решка» (рис. 23).

Рис. 23. Розподіл відповідей учнів на запитання про те, які вони дивляться географічні передачі по телебаченню

Отже, на основі кількісних і якісних результатів анкетування учнів можна зробити деякі висновки:

1. Як стверджують 7 % учнів, вони ніколи не застосовували в повсякденному житті знань, умінь і навичок, здобутих у школі на уроках географії. Ми вважаємо, що цей показник дещо завищений, адже деякі учні не можуть правильно перерахувати географічні знання, уміння і навички, що стають їм в пригоді в повсякденному житті.

Згідно із даними анкетування лише 23 % учнів під час прослуховування новин або читання географічної інформації не звертають уваги на назви географічних об'єктів; 55 % учнів ніколи не були за кордоном, а 3 % учнів – за межами області, в якій вони живуть.

2. 39 % учнів ніколи не читали географічних журналів; 27 % учнів не користувались програмою «Google Планета Земля»; 15 % учнів не дивляться географічних передач по телебаченню; 14 % учнів не користувались Інтернетом для пошуку географічної інформації.

9 % учнів вважають, що вони не вмюють орієнтуватися на місцевості, а близько 16–26 % учнів зізнаються, що вони не дуже добре знають околиці району, де вони живуть, і району, де розташована їхня школа. При цьому близько 10–13 % учнів майже ніколи не гуляють по околицях.

22 % учнів у повсякденному житті (крім виконання шкільних домашніх завдань) не користуються географічною картою або атласом; 17 % учнів – картою або планом міста; 41 % учнів – топографічним планом місцевості; 58 % учнів – компасом.

3. Прогулянки по околицях району, в якому живуть учні, та району, де розташована їхня школа, як і поїздки в інші області України та за

кордон, розширюють географічний кругозір учнів. Зокрема, прогулянки допомагають учням орієнтуватися на місцевості. При цьому в їхній пам'яті «створюється» власна карта даної місцевості. Під час поїздок в нові місця, особливо в інші природні зони, учні ознайомлюються з природою, кліматом населенням і господарством певних територій.

4. Підвищити рівень географічної компетентності учні можуть завдяки прогулянкам, а також якщо вчитель орієнтуватиме їх застосовувати знання, уміння і навички, здобуті ними на уроках географії, з практичною метою, наприклад, для пояснення природних явищ, під час проведення дослідження та опрацювання здобутих даних. Цьому певною мірою сприяє і використання вчителем для поточного оцінювання завдань з тестів міжнародних досліджень, таких, як дослідження за програмою PISA, мета якого – оцінити здатність 15-річних учнів застосовувати здобуті в школі знання і навички в життєвих ситуаціях, а також Міжнародного порівняльного дослідження якості природничо-математичної освіти учнів 4 і 8 класів загальноосвітніх навчальних закладів (TIMSS) та подібних до них завдань. У подальших дослідженнях визначимо рівні володіння географічною компетентністю в учнів основної і старшої школи за допомогою тестових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гільберг Т. Г. Компетентнісний підхід у формуванні змісту шкільних курсів географії профільної школи [Електронний ресурс] / Т. Г. Гільберг, Л. Б. Паламарчук ; Хмельницький обл. ін.-т післядипломної пед. освіти, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs2/index-577803.html>.
2. Жалсабон Л. В. Компетентностный подход в обучении географии [Электронный ресурс] / Жалсабон Людмила Владимировна. – Режим доступа : <http://www.profastart.ru/ps/blog/260.html>.
3. Програма експериментально-дослідницької роботи з проблеми: «Моніторинг якості основних географічних компетентностей учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Житомирської області» [Електронний ресурс] / розробив Щербань П. І., методист з географії центру метод. забезпечення загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти Жит. обл. ін-ту післядипломної пед. освіти. – Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=566.
4. Хасанова Г. Р. Компетентностный подход в обучении географии: теория и практика (тезисы). Разработка уроков по теме «Внутренние воды России» [Электронный ресурс] / Хасанова Гульсина Рахимьяновна, учитель географии. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/573032/>.
5. Хлань Л. М. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2009–2010 навчальному році [Електронний ресурс] / Хлань Л. М., завідувача навчально-методичним кабінетом географії. – Режим доступу : http://koippo.kr.ua/arhiv/geografija/method_rec_geogr.doc.